

DR TODOR PETKOVIĆ, DOCENT*

Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd

MARKO RAKIĆ

Doktorand na Fakultetu bezbednosti, Univerzitet u Beogradu

TRANSNACIONALNE KOMPANIJE – GLOBALNA IMPERIJA

Sažetak: *Vlasnici krupnog kapitala poseduju moć da kreiraju tržišta i ubede potrošače da su im baš njihovi proizvodi ili usluge neophodni. Oni su „transnacionalna elita“. Globalna imperija. Na njihovoj šahovskoj tabli su i TNK, i države, i nauka i tehnologija, i međuvladine i nevladine organizacije, i svetsko javno mnjenje.*

Ovaj rad ima dva cilja. Prvo, da pruži statistički prikaz dostupnih podataka o transnacionalnim korporacijama i BDP-u određenih država. Drugo, primenom komparativnog metoda dolazi se do demistifikacije samih transnacionalnih korporacija kao planera i stvaralaca globalne imperije, odnosno njihovog nastanka, metoda rada i međusobnih sprega, kao i sprega sa određenim državama, međuvladinim organizacijama i pojedinim interesnim grupacijama. Metodom analize sadržaja izvršen je uvid u teorijske, normativne, udžbeničke i druge izvore u vezi sa istraživanom problematikom, što je omogućilo prikupljanje relevantnih podataka o brojnim aspektima istraživane pojave.

Ključne reči: *transnacionalne kompanije, globalna ekonomija, Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svetska trgovinska organizacija*

JEL klasifikacija: F23, E01

1. Uvod

Teško je danas, na početku 21. veka, poverovati u to da u različitim krajevima sveta koji su pokriveni radio i TV signalom, postoji stanovnik koji nije čuo za neku od sledećih kompanija: „Koka-Kola“, „Najk“, „Majkrosoft“, „Samsung“, „Nokia“, „Mek Donalds“... Iza sjajno upakovanih reklama koje propagiraju poboljšanje ukupnog kvaliteta života na našoj planeti, skriveni su globalni monopoli i večita trka za što većim profitom.

Parola „kapital nema otadžbinu“ nije lansirana, kako se to obično misli, od strane neoliberala osamdesetih godina prošlog veka. Poučeni vekovnim iskustvom (astronomskim profitom) engleske krune, koja je ulagala u proizvodnju

---

* E-mail: slipovicam@ptt.rs

opijuma u Indiji i plasman istog na kinesko tržište, navedenu parolu su izmislili elitni bankari, vlasnici krupnog kapitala, kada su rešili da unište carsku Rusiju finansiranjem boljševičke revolucije. To su ponovili kasnijim naoružavanjem Hitlera, gurajući čovečanstvo u globalni rat, i ponavljaju uvek kada strahuju da će im brižljivo skovani planovi za sticanje profita ili geostrateških komparativnih prednosti na „kontrolisanim“ teritorijama, na bilo koji način biti ugroženi (Panama, Liban, Irak, Kuvajt, Jugoslavija, Avganistan, Iran...)¹

Svet kakav danas poznajemo oblikuje krupan privatni kapital koji je u posedu finansijskih i nefinansijskih transnacionalnih korporacija, kapital kome suverena država služi samo kao zaštita tj. mesto obezbeđivanja legaliteta u radu, kapital kome međuvladine organizacije (UN, MMF, SB, STO) služe samo kao poluge pritiska.

Prema poslednjim dostupnim zbirnim podacima, u 2006. godini identifikovano je približno 78.000 takvih kompanija koje raspolažu aktivom od preko 51.000 mlrd američkih dolara, ostvarenom prodajom od 25.000 mlrd dolara i 73 miliona zaposlenih, dok je istovremeno zbirni BDP svih zemalja sveta te godine iznosio 48.504 mlrd dolara. Prema poslednjim objavljenim podacima iz grupe 2000 globalnih kompanija, samo 10 prvoplasiranih nefinansijskih transnacionalnih korporacija rangiranih po ukupnoj prodaji, ostvarilo je u 2007. godini prodaju od 2.533 mlrd dolara, što je više od zbirnog BDP 161 države prema podacima MMF-a iz 2008. godine. Istovremeno, aktiva 30 najvećih finansijskih transnacionalnih korporacija (iz iste grupe 2000 globalnih kompanija 2008. godine) iznosi 48.883 mlrd dolara, dakle više nego svetski BDP 2007. godine.²

2. Pojam i nastanak transnacionalnih korporacija

„Transnacionalne korporacije“³ su osnovni nosioci procesa globalizacije, koje velikim finansijskim investicijama, transferom postojeće ili nove tehnologije i pokretanjem novih proizvodnih procesa u različitim zemljama ostvaruju svoje

¹ Prema: T. Petković, *Poslovna špijunaža i ekonomsko ratovanje – globalna ekonomija i ekonomska diplomatija*, drugo izdanje, Protexi Group System, Novi Sad, 2009, str. 243.

² T. Petković, *Globalna ekonomija i poslovna diplomatija*, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Čačak, 2009, str. 148-149.

³ Sam termin *transnacionalna korporacija* lansiran je od strane Organizacije Ujedinjenih nacija i u upotrebi je od polovine osamdesetih godina 20. veka, za razliku od termina *multinacionalne korporacije*, koji je početkom 60-ih godina prošlog veka lansirala kompanija IBM. Bitnu razliku među ovim terminima čini osnivački kapital, odnosno upravljački paket akcija: kod multinacionalnih korporacija kapital je nacionalni, dok je kod transnacionalnih korporacija kapital globalnog porekla. Prema: T. Petković, *Globalna ekonomija i poslovna diplomatija*, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Čačak, 2009, str. 129. U nastavku rada koristićemo skraćenicu TNK, iz praktičnih razloga.

strateške ciljeve, koji mogu biti isključivo ekonomski (u smislu sticanja profita) ili geopolitički (u smislu stvaranja globalne moći).⁴

Prema opštoj definiciji, TNK je preduzeće osnovano u matičnoj državi, koje posluje u više nacionalnih privreda preko svojih stranih filijala⁵, pomoću kojih može zaokruživati određeni poslovni proces (koncern), ili se baviti različitim delatnostima (konglomerat). Otvaranje predstavništava u drugim zemljama u cilju isključivo distribucije robe, ne smatra se filijalom TNK.

Suština uspešnog delovanja i širenja TNK u osnovi je vrlo jednostavna: one, naime, rasprše proizvodnju u potrazi za niskim troškovima (jeftinom radnom snagom i bogatim još neeksploatisanim prirodnim resursima), a onda je efikasno integrišu kroz svoju internacionalnu mrežu, zahvaljujući niskim troškovima transporta i telekomunikacija.⁶ Za ove kompanije ne postoje transportne i carinske prepreke, ne postoje ni prepreke u standardima – „može se proizvoditi i prodavati bilo gde na zemaljskoj kugli“. Proizvodi se tamo gde su troškovi proizvodnje najniži, prodaje se tamo gde se ostvaruju najviši profiti, a profiti se knjiže tamo gde su porezi najmanji.⁷

2.1. Nastanak TNK

Začetke modernih TNK nalazimo u kolonijalnim osvajanjima Britanske imperije, sa pojavom „Britanske istočnoindijske kompanije“⁸, koja je još u 18.

⁴ I. Đorđević, „Globalizacija i ekonomska nerazvijenost“, *Megatrend revija*, vol. 3, br. 6, 2006, str. 137-156.

⁵ U savremenoj terminologiji koriste se izrazi *filijala* i *afilijacija* koji označavaju vlasništvo matične TNK u drugoj zemlji. Filijale nastaju kao novootvorena predstavništva, dok se afilijacijama smatraju kompanije koje su već postojale u drugoj državi, ali ih je TNK preuzela kupovinom kontrolnog paketa akcija. Prema: T. Petković, cit. delo, 2009, str. 140. Kako nema potpuno preciznih podataka o odnosu filijala i afilijacija TNK, u nastavku rada koristićemo izraz filijala, a koji se odnosi i na jedne i na druge.

⁶ Prema: D. Tvrđišić, *Transnacionalne organizacije i bezzavičajnost*, <http://www.pravoslavlje.org.yu>.

⁷ Nacionalna zakonodavstva u smislu plaćanja poreza na dobit ne predstavljaju prepreku za TNK, budući da svoja investiciona ulaganja one mogu knjižiti kao kredit, a transfernim cenama unutar korporativnog poslovanja značajno da izmene visinu poreske osnovice. Na kraju, uvek im preostaje mogućnost osnivanja matične kompanije u zemljama koje predstavljaju „carinski raj“ – zemlje koje su svojim propisima ili nepostojanjem propisa omogućile otvaranje of-šor finansijskih centara u kojima se izbegava plaćanje poreza i drugih dažbina i koje su zbog toga pogodne za različite „mutne radnje“ u finansijskim transakcijama.

Prema: T. Petković, *Poslovna špijunaža i ekonomsko ratovanje*, Public Triton, Vršac, 2006, str. 213.

⁸ Zarada te kompanije, čak i u ono vreme, daleko je nadmašivala jednogodišnju zaradu „Dženeral Motorsa“, „Ford“ i „Krajslera“ zajedno, i to u njihovim najboljim godinama. Prema: Dž. Kolman, *Hijerarhija zaverenika: KOMITET 300*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 2005, str. 103.

veku započela ekonomski prodor u Indiju. Tamo je izgradila svoja uporišta, da bi na kraju došlo do zamene privatnog posedovanja ove ogromne teritorije njenim uključenjem u sastav britanske imperije. Sličnu ulogu imale su „Hudson Bay Company“ u Americi i „Royal African Company“ u Africi. Na primer, Kongom je ispočetka vladala jedna privatna kompanija, čiji je glavni akcionar bio sam belgijski kralj.⁹

Moderne TNK nastale su na teritoriji SAD kao posledica ekspanzije ekonomskih aktivnosti, novih tehnologija, razvojem komunikacija i sužavanjem nacionalnog tržišta usled pojačane unutrašnje konkurencije, kao i pojavom strane konkurencije. Naime, godinama forsirana ideologija o američkom demokratskom i potrošačkom društvu, uključila je u tržišnu utakmicu veliki broj kompanija i dovela do smanjivanja cena kao posledice borbe za plasman, rezultirajući izlaskom na strana tržišta kao mogućnošću za sticanje profita, a to je otvorilo novo pitanje: kako će se suverena država odnositi prema stranoj kompaniji? Odgovor je bilo osnivanje kompanije na teritoriji te iste suverene države, koja će u upravljačkom smislu biti podređena matičnoj kompaniji, ali istovremeno biti i deo ekonomskog sistema suverene države. Upravo to je dovelo do prave eksplozije SDI¹⁰, odnosno do odliva ogromnih finansijskih sredstava ili transfera tehnologije na lokacije širom sveta.

Iskustva SAD pratile su i ostale razvijene zemlje, multiplikujući broj kako samih TNK tako i broj njihovih filijala.

3. Snaga transnacionalnih korporacija

Poslovna strategija koja pokazuje svu snagu TNK je da ceo svet posmatraju kao jednu ekonomsku celinu, kao jedno tržište. Međutim, njihova komparativna

⁹ Prema: V. Dimitrijević i M. Stojanović, *Međunarodni odnosi – osnovi opšte teorije*, Nolit, Beograd, 1979, str. 132.

¹⁰ Strane direktne investicije (SDI) se, prema M. Vidas-Bubanji, definišu kao svaki oblik ulaganja kapitala u određeno preduzeće u inostranstvu kojim se stiče vlasnička kontrola nad tim preduzećem, a prema Lipsiju kao kapital uloženi u nekretnine, reinvestiranje zarade, ili na neki način povezan sa različitim interkompanijskim transakcijama. Uopšte posmatrano, SDI podrazumeva posedovanje aktive privrednog subjekta u drugoj privredi. Dominantna definicija subjekta direktnog investiranja, koju je dao MMF, a koju je usvojio i OECD, izbegava pominjanje kontrole investitora u korist mnogo neodređenijeg koncepta. „Direktna investicija je kategorija međunarodnih investicija koja odražava cilj subjekta u jednoj privredi da postigne trajan interes u preduzeću čije je sedište u drugoj privredi (subjekat je direktan investitor, a preduzeće u drugoj privredi je direktno investirano preduzeće). Trajni interes implicira postojanje dugoročne veze između direktnog investitora i preduzeća i značajan stepen uticaja investitora na upravljanje preduzećem.“

Prema: R. Lipsey, *Foreign Direct Investment and the Operations of Multinational Firms: Concepts, History and Data*, Working paper 8665, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2001.

prednost je u tome što su one nadnacionalne tvorevine koje imaju mogućnost da svoj proizvodni ciklus organizuju tako da minimalizuju proizvodne inpute i značajno povećaju autpute. To postižu tako što se aktivnosti prodaje proizvoda i pružanja usluga, servisiranja proizvoda, pravni poslovi i poslovi odnosa s javnošću obavljaju na strateški određenom i ciljanom nacionalnom tržištu, dok se sve drugo, uključujući proizvodnju, distribuciju, marketing, poslovno finansiranje, razvojno-planske funkcije, cenovnu politiku i upravljanje, kao i međunarodno poresko planiranje, za celu TNK obavljaju centralizovano, sa jednog mesta.

TNK svoje poslovanje zasnivaju na proizvodnji, vršenju usluga i krupnim finansijama (bankarski sektor), tako da možemo govoriti o *finansijskim* i *nefinansijskim* TNK.

U oba slučaja angažovan je ogroman kapital, tako da je Organizacija UN u okviru UNCTAD-a¹¹ organizovala posebnu komisiju koja prati sve dostupne podatke o TNK, a oni čak i WIR-u¹². **08. datiraju do 2007. godine.** Prema tim podacima, 2006. godine identifikovano je oko 78.000 TNK koje imaju više od 780.000 filijala, zapošljavaju 73 miliona radnika, raspoložu aktivom od preko 51.000 mlrd dolara, i ostvarenom prodajom od približno 25.000 mlrd dolara.¹³ Poređenja radi, procenjeni BDP svih zemalja sveta za 2007. godinu iznosio je 54.395 mlrd dolara.¹⁴

Ako posmatramo samo prvoplasiranih 500 globalnih kompanija u statističkoj listi „Forčun“ (tabela 1), dolazimo do podataka da su one u 2008. godini ostvarile prodaju od 23.618 mlrd dolara, uz najveću zastupljenost kompanija iz SAD (153), kao pojedinačne države. Međutim, ako uzmemo u obzir zajedničko tržište EU, onda dolazimo do saznanja da su sa ovog područja zastupljene 182 kompanije (u tabeli je prikazana Evropa, ali kako Švajcarska i Turska ne pripadaju EU, njihov broj nije 197, već 182).

Tabela 1. Komparativni prikaz broja kompanija i njihovih matičnih država iz kategorije „Fortune Global 500“ u 2008.

Država	Broj kompanija	Zastupljenost %	Ukupan prihod u mil. \$	Ukupan prihod (u %)
SAD	153	30,60	7.738.909	32,77
Japan	64	12,80	2.596.697	10,99
Francuska	39	7,80	2.110.283	8,93
Nemačka	37	7,40	2.084.790	8,83

¹¹ United Nations Conference on Trade and Development – Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju.

¹² World Investment Report – Svetski izveštaj o finansijama koji godišnje izdaje Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju, a koji je pored „Fortune 500“ i „Global 2000“ osnovni izvor podataka na kojima se bazira ovaj rad.

¹³ Izvor: UNCTAD: *Development and Globalization: Facts and Figures 2008*, United Nations, Geneva, 2008, str. 30.

¹⁴ Izvor: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2008.

Velika Britanija	34	6,80	1.748.913	7,40
Kina	29	5,80	1.144.331	4,85
Južna Koreja	15	3,00	621.092	2,63
Kanada	14	2,80	343.205	1,45
Švajcarska	14	2,80	628.710	2,66
Holandija	13	2,60	923.518	3,91
Španija	11	2,20	451.269	1,91
Italija	10	2,00	604.300	2,56
Australija	8	1,60	225.444	0,95
Indija	7	1,40	221.074	0,94
Švedska	6	1,20	153.029	0,65
Tajvan	6	1,20	171.449	0,73
Belgija	5	1,00	246.558	1,04
Meksiko	5	1,00	192.772	0,82
Brazil	5	1,00	213.673	0,90
Rusija	5	1,00	246.118	1,04
Austrija	2	0,40	46.269	0,20
Danska	2	0,40	84.363	0,36
Irska	2	0,40	46.166	0,20
Norveška	2	0,40	106.915	0,45
Finska	2	0,40	90.614	0,38
Belgijsko/Holandska	1	0,20	164.877	0,70
Britansko/Holandska	1	0,20	55.006	0,23
Luksemburg	1	0,20	105.216	0,45
Malezija	1	0,20	66.218	0,28
Poljska	1	0,20	17.567	0,07
Portugalija	1	0,20	17.331	0,07
Saudijska Arabija	1	0,20	33.678	0,14
Singapur	1	0,20	27.558	0,12
Tajland	1	0,20	51.193	0,22
Turska	1	0,20	39.392	0,17
UKUPNO	500	100,00	23.618.497	100,00
EVROPA	197	39,4	10.196.648	43,17
NAFTA	172	34,4	8.274.886	35,04
APEC	307	61,4	13.638.659	57,75
BRIK ¹	46	9,2	1.825.196	7,73

Izvor: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2008/countries/...html>

Ako posmatramo geografsku zastupljenost TNK iz ove kategorije, dolazimo do identičnih podataka, što je još upečatljivije prikazano na slici 1. Naime, u kategoriji 25 najprofitabilnijih TNK, kao i u kategoriji najvećih 50, nema nijedne TNK sa poreklom izvan zemalja Evrope, Severne Amerike i Dalekog istoka. Tek u kategoriji najvećih 500 primećujemo pojavu TNK iz Indije i Brazila, ali i dalje dominiraju evropske zemlje i zemlje APEC-a¹⁵.

Slika 1. Geografska lokacija pojedinih TNK iz kategorije „Fortune Global 500“

Izvor: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2008/imaps/index.html>

Slika 2. Geografski prikaz koncentracije svetskog BDP-a 2006.

Izvor: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank: *World Development report 2009, Reshaping Economic Geography*, Washington, DC, 2009, str. 97.

Ako se, za trenutak, vratimo na analizu tabele 1, evidentno je da TNK iz pomenutih grupacija ostvaruju najveće prihode, i to: EU 9.500 mlrd dolara uz učešće od 38% ukupnih prihoda TNK iz kategorije „Fortune Global 500“, zemlje

¹⁵ Asia-Pacific Economic Cooperation – Azijsko-pacifička ekonomska kooperacija, ustanovljena 7.11.1989. godine, da unapredi trgovinu i investicije u regionu Pacifika, koju sačinjava 21 država: Australija, Bruneji, Kanada, Čile, Kina, Hong Kong, Indonezija, Japan, Južna Koreja, Malezija, Meksiko, Novi Zeland, Papua Nova Gvineja, Peru, Filipini, Rusija, Singapur, SAD, Tajvan, Tajland i Vijetnam.

grupacije NAFTA¹⁶ 8.274 mlrd dolara i 35,04%, dok zemlje grupacije APEC učestvuju čak sa 13.638 mlrd dolara ili 57,75%.

Ako pak uporedimo slike 1 i 2, dolazimo do zaključka da TNK itekako proporcionalno utiču na stvaranje BDP-a, sa osetnim razlikama između regiona, i tu se izdvajaju zemlje EU, SAD i Dalekog istoka.

Koristeći iste izvore („Fortune 500“ za TNK i World Development Indicators database, Svetske banke, korigovane 10.9.2008), napravili smo tabelu (slika 3, države su predstavljene boldom), i došli do podatka da su u 2007. godini, od 100 najvećih svetskih ekonomija 55 činile države, dok su ostalih 45 bile TNK.

Ako obratimo pažnju na prihod kompanije „Rojal Dač Šel“ (Royal Dutch Shell), videćemo da je on veći od BDP-a Belgije, Švedske ili Indonezije, pojedinačno. Isto možemo reći i za kompaniju „Ekson mobil“ u odnosu na Poljsku i Švajcarsku ili kompaniju „Val mart“ u odnosu na Norvešku, Saudijsku Arabiju ili Austriju. Istovremeno, kompanija „Rojal Dač Šel“ ima za 5 milijardi dolara veće prihode nego 89 najsiromašnijih država sveta.¹⁷ Ako uzmemo u obzir da je u bazu podataka svetskog razvoja upisano 185 suverenih država, onda možemo reći da ova TNK ima veći prihod nego polovina sveta zbirni BDP.

Međutim, veoma interesantan je podatak da sledećih 30 mesta (101-130) zauzimaju isključivo TNK, dok se tek na 131. mestu nalazi sledeća država, i to Slovačka, sa 74.93 mlrd dolara BDP-a.¹⁸ To nas, jednostavno, navodi na zaključak da su TNK izjednačenije u podeli tržišta nego suverene države u svom razvoju, a da se podsetimo, tzv. novi svetski poredak upravo počiva na ravnomernom razvoju, kako regiona, tako i suverenih država.

¹⁶ North American Free Trade Agreement – Dogovor o slobodnoj trgovini Severne Amerike, postignut 17.12.1992. godine, sa ciljem da ukloni trgovinske barijere, promoviše fer konkurenciju, poveća investicione mogućnosti i uvede zaštitu prava intelektualne svojine. Čine ga Kanada, SAD i Meksiko.

¹⁷ Uporediti: World Bank, World Development Indicators database, revised 10 September 2008, i http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Sales.html.

¹⁸ Ibid.

Slika 3. BDP najvećih ekonomija sveta i prihod najjačih TNK, 2008, u mlrd \$

1	SAD	13811.20	51	Nigerija	165.69
2	Japan	4376.70	52	Fortis / Holandija	164.37
3	Nemačka	3297.20	53	Čile	163.91
4	Kina	3280.00	54	Izrael	161.82
5	Ujedinjeno Kraljevstvo	2727.80	55	Singapur	161.34
6	Francuska	2562.20	56	Volkswagen Gp. / Nemačka	158.40
7	Italija	2107.40	57	ENI / Italija	158.32
8	Španija	1429.20	58	AXA Group / Francuska	156.95
9	Kanada	1326.30	59	Sinopec-China Petroleum / Kina	154.28
10	Brazil	1314.17	60	Dexia / Belgija	153.35
11	Rusija	1291.01	61	General Motors / SAD	148.98
12	Indija	1170.96	62	Ford Motor / SAD	146.28
13	Južna Koreja	969.75	63	Filipini	144.12
14	Meksiko	893.36	64	Pakistan	143.59
15	Australija	821.71	65	HSBC Holdings / UK	142.05
16	Holandija	754.23	66	Ukrajina	140.48
17	Turska	657.09	67	Mađarska	138.18
18	Royal Dutch Shell / Holandija	458.36	68	Alžir	135.28
19	Belgija	448.56	69	Daimler / Nemačka	133.43
20	Švedska	444.44	70	Ujedinjeni Arapski Emirati	129.70
21	Indonezija	432.81	71	Novi Zeland	129.37
22	ExxonMobil / SAD	425.70	72	Egipat	128.09
23	Poljska	420.32	73	Allianz / Nemačka	127.24
24	Švajcarska	415.51	74	ArcelorMittal / Luksemburg	124.94
25	Wal-Mart Stores / SAD	405.61	75	Deutsche Bank / Nemačka	124.78
26	Norveška	381.95	76	AT&T / SAD	124.03
27	Saudijska Arabija	381.63	77	Carrefour Group / Francuska	121.04
28	Austrija	377.02	78	E.ON / Nemačka	120.74
29	BP / UK	361.14	79	Honda Motor / Japan	120.27
30	Grčka	360.03	80	Hewlett-Packard / SAD	118.70
31	Danska	308.09	81	Generali Group / Italija	118.39
32	Južnoafrička Republika	277.58	82	Valero Energy / SAD	118.30
33	Iran	270.93	83	GDF Suez / Francuska	115.59
34	Toyota Motor / Japan	263.42	84	PetroChina / Kina	114.32
35	Argentina	262.33	85	Bank of America / SAD	113.11
36	Chevron / SAD	255.11	86	Hitachi / Japan	112.49
37	Irska	254.97	87	Peru	109.08
38	Finska	246.02	88	Siemens / Nemačka	108.76
39	Tajland	245.81	89	Nissan Motor / Japan	108.46
40	Venecuela	228.07	90	BNP Paribas / Francuska	107.96
41	ConocoPhillips / SAD	225.42	91	Berkshire Hathaway / SAD	107.79
42	Total / Francuska	223.15	92	Crédit Agricole / Francuska	107.75
43	Portugalija	220.24	93	Nippon Telegraph & Tel / Japan	107.02
44	ING Group / Holandija	213.99	94	Citigroup / SAD	106.66
45	Hong Kong	206.70	95	McKesson / SAD	106.64
46	General Electric / SAD	182.52	96	Samsung Electronics / J.Koreja	104.42
47	Malezija	180.71	97	Kazahstan	103.84
48	Kolumbija	171.97	98	IBM / SAD	103.63
49	Češka	168.14	99	Nestlé / Švajcarska	103.01
50	Rumunija	165.98	100	Kuvajt	102.09

Izvor: World Bank, World Development Indicators database, revised September 10th 2008, i http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Sales.html

3.1. *Finansijske TNK*

Finansijske TNK obuhvataju isključivo kompanije iz bankarskog sektora, odnosno one kompanije koje se bave kratkoročnim ili dugoročnim novčanim plasmanima, ili plasmanom HoV. One su istovremeno pokretači svetskih investicija (proizvodnje), ali i kreatori globalne geopolitike jer su upravo oni, da se podsetimo, izbacili parolu „kapital nema otadžbinu“, jasno se distancirajući od države na koju mogu uticati preko najznačajnijih centralnih banaka sveta¹⁹, ali i preko Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda.

Tabela 2. *Svetske finansijske TNK s aktivom od preko 1000 mlrd \$ 2008. i 2005.*

Finansijske TNK	Matična država	Aktiva 2008. (mlrd \$)	Aktiva 2005. (Mlrd \$)
Royal Bank of Scotland	UK	3,490.80	776.82
Barclays	UK	2,947.84	923.67
Deutsche Bank	Nemačka	2,946.88	987.96
BNP Paribas	Francuska	2,888.73	1,482.83
HSBC Holdings	UK	2,520.45	1,498.02
JPMorgan Chase	SAD	2,175.05	1,198.94
Crédit Agricole	Francuska	2,064.17	1,244.38
Citigroup	SAD	1,938.47	1,494.37
Mitsubishi UFJ Financial	Japan	1,931.17	1,009.51
UBS	Švajcarska	1,894.85	1,572.71
ING Group	Holandija	1,853.39	1,364.20
Bank of America	SAD	1,817.94	-
Société Générale Group	Francuska	1,572.73	999.79
Mizuho Financial	Japan	1,545.23	1,332.05
UniCredit Group	Italija	1,482.98	920.87
Allianz	Nemačka	1,329.96	1,133.77
Banco Santander	Španija	1,318.86	943.89
Wells Fargo	SAD	1,309.64	-

¹⁹ Dojče bank (Deutsche Bank) ima svog predstavnika i jake pozicije u Evropskoj centralnoj banci, američke banke pobrojane u tabeli imaju učešće u Banci federalnih rezervi SAD, a preko nje i uticaj na Vašingtonski konsenzus (FRB, MMF, SB i Ministarstvo finansija SAD). Takođe, veći broj pobrojanih finansijskih TNK ima zajedničke poslove sa Svetskom bankom, obezbeđujući joj kapital koji ona pozajmljuje slabije razvijenim zemljama za preko potrebno finansiranje infrastrukturnih radova i drugih profitabilnih projekata.

Fortis	Holandija	1,282.47	858.13
ICBC	Kina	1,188.08	-
Sumitomo Mitsui Financial	Japan	1,114.89	928.60
Credit Suisse Group	Švajcarska	1,089.61	1,011.50

Izvor: http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Assets.html za 2008; UNCTAD: *World Investment Report 2007, Transnational Corporations, Extractive Industries and Development*, United Nations, New York and Geneva, 2007. za 2005, str. 235.

Ako analiziramo podatke iz tabele 2, na kojoj su prikazane svetske finansijske TNK s aktivom većom od 1000 mlrd dolara 2008. i 2005. godine, videćemo da su, sa izuzetkom Švajcarske, sve poreklom iz bivših kolonijalnih sila: Španije, Italije, Holandije, Francuske, Nemačke, Ujedinjenog Kraljevstva, SAD, Kine i Japana. Te banke raspolažu aktivom od 41.704 mlrd dolara, što je više od svet-skog BDP-a, ako se izuzmu Sjedinjene Države.

3.2. Nefinansijske TNK

Kako je već rečeno, *nefinansijske TNK* svoje poslovanje zasnivaju na proizvodnji i vršenju usluga, zaokruživanjem određenog poslovnog procesa (koncern) ili obavljanjem različitih delatnosti (konglomerat).

Sektorski posmatrano, nefinansijske TNK se bave različitim vidovima globalnog biznisa kao što su proizvodnja, prerada i prodaja nafte, isporuka gasa, automobilska, farmaceutska i elektronska industrija, proizvodnja čelika i elektroopreme, a poslednjih godina telekomunikacijama i računarskim hardverom i softverom.

Da bismo dokazali prethodno izrečeno, poslužićemo se tabelom 3, u kojoj je prikazana sektorska zastupljenost 50 najprofitabilnijih nefinansijskih TNK u 2008. godini, iz čega proizlazi da je sektor proizvodnje nafte i gasa najzastupljeniji sa 14, farmaceutski sektor sa 7, sektor telekomunikacija sa 6, sektor računarske opreme (hardver i softver) sa 5, sektor proizvodnje motornih vozila sa 4, a sektori proizvodnje čelika, opreme, hrane, pića i cigareta sa 3 TNK. Ako posmatramo procentualnu zastupljenost TNK iz sektora proizvodnje nafte i gasa u grupi 50 najprofitabilnijih nefinansijskih TNK u 2008. godini, dolazimo do podataka da one čine 28% ove grupe. Međutim, ako posmatramo respektivno profitno učešće (610.53 mlrd \$), onda ono iznosi 40,33%.²⁰

²⁰ Sektor proizvodnje, prerade i prodaje nafte ne predstavlja samo globalni biznis, već i geostrateški cilj privrede svih zemalja, iz čega proizlazi i njihova spoljna politika, što se najviše odnosi na zemlje grupe G-7. Poslednjih 20 godina naročito je poraslo učešće BRIK zemalja u podeli „kolača“ naftnih i gasnih resursa.

Tabela 3. *Sektorski prikaz 50 najprofitabilnijih nefinansijskih TNK u 2008 (mlrd \$)*

Rang	Kompanija	Država porekla	Sektor	Profit
1.	ExxonMobil	SAD	Proizvodnja nafte i gasa	45.22
2.	Gazprom	Rusija	Proizvodnja nafte i gasa	26.78
3.	Royal Dutch Shell	Holandija/UK	Proizvodnja nafte i gasa	26.28
4.	Chevron	SAD	Proizvodnja nafte i gasa	23.93
5.	BP	UK	Proizvodnja nafte i gasa	21.16
6.	PetroChina	Kina	Proizvodnja nafte i gasa	19.94
7.	General Electric	SAD	Konglomerat	17.41
8.	Microsoft	SAD	Proizvodnja softvera	17.23
9.	Toyota Motor	Japan	Motorna vozila	17.21
10.	Nestlé	Švajcarska	Hrana, piće, cigarete	16.91
11.	BHP Billiton	Australija/UK	Industrija čelika	15.39
12.	Total	Francuska	Proizvodnja nafte i gasa	14.74
13.	Petrobras-Petróleo Brasil	Brazil	Proizvodnja nafte i gasa	14.12
14.	Procter & Gamble	SAD	Kozmetika	14.08
15.	Wal-Mart Stores	SAD	Prodaja robe	13.40
16.	Vodafone	UK	Telekomunikacije	13.30
17.	Johnson & Johnson	SAD	Lekovi i biotehnologija	12.95
18.	ENI	Italija	Proizvodnja nafte i gasa	12.91
19.	AT&T	SAD	Telekomunikacije	12.87
20.	IBM	SAD	Računarska oprema	12.34
21.	Orascom Construction Inds	Egipat	Konstrukcije	11.83
22.	China Mobile	Hong Kong/Kina	Telekomunikacije	11.49
23.	Rosneft	Rusija	Proizvodnja nafte i gasa	11.12
24.	Telefónica	Španija	Telekomunikacije	10.57
25.	Porsche	Nemačka	Motorna vozila	9.80
26.	Lukoil	Rusija	Proizvodnja nafte i gasa	9.51
27.	ArcelorMittal	Luksembourg	Industrija čelika	9.40
28.	Vale	Brazil	Industrija čelika	9.28
29.	GDF Suez	Francuska	Proizvodnja opreme	9.05
30.	Roche Holding	Švajcarska	Lekovi i biotehnologija	8.41
31.	Novartis	Švajcarska	Lekovi i biotehnologija	8.30
32.	Pfizer	SAD	Lekovi i biotehnologija	8.10
33.	Siemens	Nemačka	Konglomerat	8.05
34.	Hewlett-Packard	SAD	Računarska oprema	8.05
35.	Samsung Electronics	Južna Koreja	Računarska oprema	7.87

36.	Merck & Co	SAD	Lekovi i biotehnologija	7.81
37.	Cisco Systems	SAD	Računarska oprema	7.49
38.	Sinopec-China Petroleum	Kina	Proizvodnja nafte i gasa	7.43
39.	ENEL	Italija	Proizvodnja opreme	7.37
40.	Unilever	Holandija	Hrana, piće, cigarete	7.00
41.	Philip Morris International	SAD	Hrana, piće, cigarete	6.89
42.	Occidental Petroleum	SAD	Proizvodnja nafte i gasa	6.86
43.	GlaxoSmithKline	UK	Lekovi i biotehnologija	6.72
44.	Volkswagen Group	Nemačka	Motorna vozila	6.52
45.	Verizon Communications	SAD	Telekomunikacije	6.43
46.	Nippon Telegraph & Tel	SAD	Telekomunikacije	6.36
47.	National Grid	UK	Proizvodnja opreme	6.34
48.	StatoilHydro	Norveška	Proizvodnja nafte i gasa	6.20
49.	AstraZeneca	UK	Lekovi i biotehnologija	6.10
50.	Honda Motor	Japan	Motorna vozila	6.01
UKUPNO	610.53			

Izvor: http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Prof.html

4. Poluge pritiska

Nastanak i razvoj „globalne imperije“ kojom – kako smo videli – vladaju TNK, obeležen je težnjom za globalnom dominacijom prvenstveno Velike Britanije kao starijeg i SAD kao mlađeg brata. Iako su neformalne interesne grupe i ranije pokušavale da u obe zemlje nametnu spoljnopolitičko opredeljenje²¹ i na taj način uspostave svetsku dominaciju, to im je uspelo tek pri kraju Drugog svetskog rata, konferencijom u Breton-Vudsu, na kojoj je „odlučeno da se osnuju Međunarodni monetarni fond i Međunarodna banka za obnovu i razvoj“.²² Ove institucije predstavljaju glavne stubove ekonomske globalizacije i, rekli bismo, osnovne poluge pritiska na nerazvijene i zemlje u razvoju; ako im dodamo GATT

²¹ Ovde se direktno misli na Savet za spoljnu politiku SAD, koji je, zamišljen prvenstveno kao institut, osnovan 29.6.1921. godine kao „privatna nevladina organizacija“. Savet finansiran privatnim kapitalom pre svega porodice Rokfeler, ubrzo je postao centar iz koga su regrutovani kadrovi za najviše državne funkcije, uključujući i funkciju predsednika SAD. Prvobitna namena Saveta bila je da krupni finansijki krugovi izvrše uticaj na spoljnu politiku SAD, tako da su iz njegove „kuhinje“ proizašli Maršalov plan, Bretonvudski sporazum, i kasnije formiranje Atlantskog saveza iz koga je proizašao NATO. Prema: S. Avramov, *Trilateralna komisija Svetska vlada ili Svetska tiranija*, treće izdanje, Nova Evropa, Beograd, 2006, str. 17-27.

²² B. Ilić, *Međunarodna ekonomija i finansije*, VPS Čačak, Beograd, 2006, str. 194.

(sadašnja STO) i određene interesne grupe²³, kao i nevladine organizacije, dobićemo sliku poluga kojima se služe TNK u stvaranju „globalne imperije“.

4.1. Međunarodni monetarni fond

Međunarodni monetarni fond (MMF) je osnovan u cilju da obezbedi međunarodnu monetarnu i finansijsku saradnju u oblasti međunarodnih plaćanja, deviznih kurseva i pružanja pomoći za otklanjanje kratkoročnih neravnoteža u platnom bilansu država članica.

Međutim, sama činjenica da je MMF od osnivanja lociran u Vašingtonu, kao i mogućnost američkog veta na odluke, pretvorile su ovu transnacionalnu finansijsku organizaciju u „političku instituciju“²⁴ koja se od usvajanja neoliberalne ekonomske doktrine stavila u službu geopolitičkih i geostrateških interesa SAD. Naime, usvajanje Vašingtonskog konsenzusa uslovalo je tzv. šok terapiju.²⁵ Da bi se nekoj zemlji odobrio kredit, često se primenjuje politika ucene ili prisile, i mešanje u ekonomski i politički sistem zemalja zajmotražioca. To su najbolje osetile zemlje u tranziciji, koje su prelazak sa centralnoplanske (socijalističke) na tržišnu ekonomiju, a samim tim i priključenje EU platile milijardama dolara i, usput, uglavnom ostale bez državne svojine. Razvojni put pod patronatom (čitaj ultimatumom) MMF-a izazivao je, i danas izaziva strahovit gep u platnom bilansu, povećanje spoljne zaduženosti i, što je najgore, povećanje broja nezaposlenih.

Primeri za napred navedeno su brojni, ali najupečatljiviji su nam svakako iz bliskog okruženja, ili sopstveni. Rumunija pre ubistva Nikolaja Čaušeskua nije imala spoljni dug. To je zemlja koja ima dovoljno rezervi nafte i poljoprivrednu proizvodnju za podmirivanje sopstvenih potreba. Rumunija 18 godina kasnije ima deficit platnog bilansa od 23 mlrd američkih dolara i spoljni dug od 74 mlrd dolara, ali je postala članica EU. Svaki novi novorođeni Rumun već je zadužen sa 3500 dolara. Bivša SFRJ kao jedinstvena država, dugovala je 1991. godine 22 mlrd dolara. Država se raspala, a 16 godina kasnije nekadašnje federalne republike koje su postale samostalne države, zbirno duguju 144 mlrd američkih dolara.

²³ Savet za spoljnu politiku SAD, Bilderberška grupa, Trilateralna komisija, masonske lože, G-7, itd.

²⁴ Dž. Stiglic, *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2002, str. 175.

²⁵ Zahtevi za dobijanje pomoći MMF-a su, prvenstveno, fiskalna disciplina, smanjenje javne potrošnje (pogotovu socijalnih davanja), reforma poreskog i bankarskog sistema, privatizacija, deregulacija, politika čvrstog deviznog kursa, trgovinska liberalizacija, strane direktne investicije i imovinska prava, što su parametri koje ne bi mogle da ostvare ni ekonomski mnogo jače zemlje. Ovako skrojen kliše dao je katastrofalne rezultate u gotovo svim zemljama u kojima je sproveden (Meksiko, Čile, Argentina, Rusija, Mađarska) uz izuzetak Poljske, Češke i Slovenije, koje se nisu striktno držale ultimatumu MMF-a.

4.2. Svetska banka

Ono što se danas obično prepoznaje kao Svetska banka²⁶ tvorevina je takođe Bretonvudskog sporazuma. Naime, 26. juna 1946. godine otpočela je da radi Svetska banka za obnovu i razvoj – IBRD.

Najveći uticaj na politiku i poslovanje SB ima vlada SAD.²⁷ Pored toga što imaju najveću kvotu i najveći broj glasova (i ovde sa pravom veta), Amerikanci imaju i svog predstavnika na mestu predsednika Banke, veliki broj kadrova u aparatu Banke i najveći deo sredstava se prikuplja na američkom finansijskom tržištu.²⁸

Karakteristično je da SB plasira kredite za infrastrukturne radove ili velike investicije u privredi (ali i za servisiranje dugova), pri čemu je uslov da poslove izvode zemlje članice Banke. Tako je do kraja 1995. godine, od ukupnih zajmova koji su potrošeni van zemalja korisnica kredita, čak 83% otišlo u razvijene zemlje (21% u SAD, 14% u Japan, 11% u Nemačku), a samo 15% u zemlje u razvoju.²⁹ Prema ovim navodima, veliki natpis na zidu glavne sale SB koji kaže „naš san je Svet bez siromaštva“ deluje kao „gorka šala, čak i kao grubi cinizam“.³⁰

²⁶ Pod pojmom *Grupacija Svetske banke* (SB) podrazumevamo grupaciju od pet finansijskih institucija:

- Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD), osnovana 1946. godine;
- Međunarodna finansijska korporacija (IFC), osnovana 1956. godine;
- Međunarodno udruženje za razvoj (IDA), osnovano 1960. godine;
- Međunarodni centar za rešavanje investicionih sporova (ICSID), osnovan 1946. godine;
- Međunarodna agencija za osiguranje investicija (MIGA), osnovana 1988. godine.

Pod pojmom Svetska banka podrazumevamo samo IBRD i IDA.

²⁷ Interesantno je da je šef delegacije Velike Britanije na konferenciji u Breton-Vudsu Kejnz predlagao da sedište SB i MMF, ako već treba da bude u SAD, ne bude u samom Vašingtonu, da bi se bar delimično smanjio uticaj američke vlade. Jedini kompromis u tom smislu učinjen je prihvatanjem SAD da predsednik MMF-a uvek bude Evropljanin.

²⁸ Iako je Jugoslavija učestvovala na Bretonvudskoj konferenciji i Drugi svetski rat završila na strani pobednika, „prvi zajam Jugoslavija će dobiti tek 1949. godine, u iznosu od samo 2,7 mil. \$ za uvoz opreme, a potom još dva: 1951. godine 28 mil. \$ i 1953. g. 30 mil. \$. Ovi zajmovi su odobreni uz obavezu da Jugoslavija reguliše predratne javne dugove i da se ne zadužuje preko utvrđene granice. Kasnije, tokom pedesetih godina, Jugoslavija nije mogla koristiti zajmove IBRD. Sporna su bila potraživanja stranih, uglavnom američkih banaka po obveznicama koje je izdala Kraljevina Jugoslavija. *Wall Street* je vršio pritisak na IBRD da ne odobrava zajmove Jugoslaviji dok se ove obaveze ne regulišu. Kada se govori o uticaju *Wall Streeta*, treba imati u vidu da je Banka u to vreme sredstva za svoju aktivnost najvećim delom obezbeđivala plasmanom sopstvenih obveznica baš na američkom tržištu kapitala.“ Prema: P. Jovanović Gavrilović, *Međunarodno poslovno finansiranje*, Ekonomski fakultet, Beograd, 1994, str. 165.

²⁹ B. Ilić, citirano delo, str. 202.

³⁰ Z. Vidojević, *Kuda vodi globalizacija*, „Filip Višnjić“, Institut društvenih nauka, Beograd, 2005, str. 91.

4.3. Svetska trgovinska organizacija

Na konferenciji u Havani 1947-48. godine, doneta je tzv. Havanska povelja, koja je radi stvaranja uslova za međunarodnu saradnju u oblasti trgovine, predviđala osnivanje Međunarodne trgovinske organizacije – ITO. Međutim, umešto ITO, usvojen je Opšti sporazum o carinama i trgovini – GATT (*The General Agreement on Tariffs and Trade*), koji se zalagao za slobodu međunarodne trgovine. Posle MMF-a i Svetske banke, usvajanjem GATT-a konstituisane su osnove posleratnog međunarodnog ekonomskog poretka koji se bazirao na liberalizmu, što je odgovaralo razvijenim kapitalističkim zemljama.

Pregovori u okviru GATT-a odvijali su se u rundama, od kojih je svakako najznačajnija Urugvajska³¹, koja je rezultirala stvaranjem Svetske trgovinske organizacije – STO. Cilj ove međuvladine organizacije je da se svim članicama, dakle multilateralno, odobri status najpovlašćenije nacije u trgovinskoj razmeni, u cilju smanjenja svih carina na 1%.

Stavovi po pitanju ove globalne organizacije dijametralno se razlikuju. Kritičari joj zameraju na bliskim vezama sa MNK i TNK preko raznih odbora (u slučaju SAD, među članovima odbora za trgovinsku politiku i pregovore nalaze se predstavnici gigantskih korporacija kao što su „IBM“, „ITT“, „Betlehem stil“, „Mobil oil“, „HP“, „Dženeral motors“, „Boing“, „Dau hemikal“, „Amoko“ i dr.)³², tvrdeći pri tom da se pod njenim okvirom uklanjaju prepreke koje stoje na putu međunarodnim ulaganjima i konkurenciji, favorizujući najveće. S druge strane, zagovornici STO tvrde, pak, da mnoge odredbe sporazuma pod okriljem ove organizacije favorizuju zemlje u razvoju,³³ u tom smislu da im daju duži rok za implementaciju pojedinih sporazuma, pri čemu najnerazvijenije zemlje nemaju obavezu da se pridržavaju svih odredbi, a preferencijalni tretman zemalja u razvoju vide kao jedan od izuzetaka iz klauzule tretmana najpovlašćenije nacije.

Kako bilo, činjenica je da SAD, kao neprikosnoveni lider, imaju taj luksuz da iznađe mogućnost zaobilaženja pravila STO, sledeći sopstvene interese pod parolom „trgovina je dobra, ali je uvoz loš“.

³¹ Posebno je značajno to što su Sjedinjene Američke Države prvi put napravile kompromis sa zemljama u razvoju i nerazvijenim zemljama, iako su pretile da će istupiti iz procesa pregovaranja koji je trajao od 1979. do 1994, dakle punih 15 godina.

³² Dž. Mander, i E. Goldsmit, *Globalizacija – argumenti protiv*, Clio, Beograd, 2003, str. 295.

³³ Odluke u STO, za razliku od drugih međunarodnih institucija, donose se konsenzusom. Jedino onda kada to nije moguće, odlučuje se dvotrećinskom ili tročetvrtinskom većinom, a prilikom većinskog odlučivanja primenjuje se sistem jedna zemlja – jedan glas (u ostalim međunarodnim institucijama, kao što su MMF i SB, broj glasova obično zavisi od kvote te zemlje, koja zavisi od njene ekonomske snage). Više od tri četvrtine članica STO su zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji. Republika Srbija nije članica STO, iako je Jugoslavija (čiji je Republika Srbija legitimni pravni naslednik) bila punopravni član GATT-a. Članstvo u ovoj organizaciji nije obavezno, ali pristup EU je, između ostalog, uslovljen članstvom u STO.

5. Zaključak

Kada uveče na TV-u bljesne reklama „Just do it!“, da li je običnom čoveku poznato da tu opremu prave deca od 12 godina za nadnicu od 0,19 dolara po satu? Da li je široj svetskoj javnosti poznato da u takvim uslovima radi jedna trećina čovečanstva? Znamo li da je „crni kontinent“ prepun država u kojima građani nemaju ni 1 dolar dnevno?

Predrag Bijelić je uočio da su TNK i država u obrnutoj proporcionalnosti, da sa povećanjem moći TNK opada uticaj države. Ono što nije mogao da precizira jeste da li su TNK subjekti međunarodnog pregovaranja. Krije li se možda odgovor u činjenici da „Ekson mobil“ napravi godišnji profit veći od BDP zemlje sa 10 ili 15 miliona stanovnika?

Svet kakav danas poznajemo liči na naduvani balon koji se sprema da pukne. Činjenica je da ni OUN ne funkcioniše kako je zamišljeno, da ni vrhunske svetske finansijske i druge organizacije ne služe većini stanovništva. Nelogično je da se štednjom kineskih građana finansira američka ratna mašinerija i da se dolar štampa „nemilosrdno“.

Kako će svet izgledati u budućnosti, ostaje otvoreno pitanje. Činjenica je da od globalne američke superiornosti u četiri odlučujuća domena – vojnom, ekonomskom, tehnološkom i kulturnom, kako to kaže Bžežinski, SAD danas dominiraju samo u vojnom. Poučene tim iskustvom, hoće li Sjedinjene Države krenuti u socijalizam i centralističku privredu, a Rusija i Kina u imperijalizam, čekaju da vide i vlasnici krupnog kapitala sa svojim finansijskim i nefinansijskim TNK. Čekaju i povlače svoj kapital. Čekamo i mi.

Literatura

- Avramov, S.: *Trilateralna komisija Svetska vlada ili svetska tiranija*, treće izdanje, Nova Evropa, Beograd 2006.
- Bijelić, P.: „Transnacionalne kompanije – novi subjekti međunarodnih odnosa“, *Vojno delo*, vol. 54, br. 4-5, 2002.
- Bžežinski, Z.: *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 1999.
- Central Intelligence Agency: *World Factbook 2008*.
- Čomski, N.: *Novi militaristički humanizam, lekcije Kosova*, drugo dopunjeno izdanje, „Filip Višnjić“, Beograd 2000.
- Čomski, N.: *Šta to (u stvari) hoće Amerika*, Institut za političke studije, Beograd, 1994.
- Dimitrijević, V. – Stojanović, M.: *Međunarodni odnosi – osnovi opšte teorije*, Nolit, Beograd, 1979.
- Đorđević, I.: „Globalizacija i ekonomska nerazvijenost“, *Megatrend revija*, vol. 3, br. 2, 2006, str. 137-156.

- *Franchise Times*, New York, October 2007.
- Fukujama, F.: *Kraj istorije i poslednji čovek*, CID, Podgorica, 2002.
- Grubor M.: *Uticao stranih direktnih investicija na poslovanje preduzeća*, Ekonomski institut, projekat 1491, Beograd, 2001.
- Ilić, B.: *Međunarodna ekonomija i finansije*, Viša poslovna škola, Čačak, 2006.
- International Monetary Fund publication: *Global Financial Stability Report, Financial Stress and Deleveraging, Macroeconomic Implications and Policy*, Washington DC, October 2008.
- International Monetary Fund: *World Economic Outlook Database*, April 2008.
- Jovanović Gavrilović, P.: *Međunarodno poslovno finansiranje*, Ekonomski fakultet, Beograd, 1994.
- Kolman, Dž.: *Hijerarhija zaverenika: KOMITET 300*, Narodna knjiga Alfa, Beograd, 2005.
- Lipsey R.: *Foreign Direct Investment and the Operations of Multinational Firms: Concepts, History and Data*, Working paper 8665, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2001.
- Mander, Dž. – Goldsmit E.: *Globalizacija – argumenti protiv*, Clio, Beograd, 2003.
- OUN: *World Economic Situation and Prospects 2009*, New York, 2009.
- Petković, T.: „Ekonomsko ratovanje i poslovna špijunaža u procesu globalizacije“, *Odbrana*, Beograd, oktobar 2005.
- Petković, T.: *Globalna ekonomija i poslovna diplomatija*, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Čačak, 2009.
- Petković, T.: *Globalna ekonomija i poslovna diplomatija*, Viša poslovna škola, Čačak, 2007.
- Petković, T.: *Poslovna špijunaža i ekonomsko ratovanje*, Public Triton, Vršac, 2006.
- Stiglic, Dž.: *Protivrečnosti globalizacije*, SBM-x, Beograd, 2002.
- The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank: *World Development report 2009, Reshaping Economic Geography*, Washington, DC, 2009.
- The World Bank: *Global Economic Prospects 2009, Forecast Update*, Washington, DC, March 30, 2009.
- The World Bank: *World Development Report 2009, Reshaping Economic Geography*, Washington, DC, 2009.
- Tvrdišić, D.: „Transnacionalne organizacije i bezzavičajnost“, *Pravoslavljje*, br. 971.
- UNCTAD: *Development and Globalization: Facts and Figures 2008*, United Nations, Geneva, 2008.
- UNCTAD: *Handbook of Statistics 2008*, United Nations, Geneva, 2008.

- UNCTAD: *Trade and Development Report 2008*, Geneva 2008.
- UNCTAD: *World Investment Report 2005, Transnational Corporations and the Internationalization of R&D*, United Nations, Geneva, 2005.
- UNCTAD: *World Investment Report 2006, FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development*, United Nations, Geneva, 2006.
- UNCTAD: *World Investment Report 2007, Transnational Corporations, Extractive Industries and Development*, United Nations, Geneva, 2007.
- UNCTAD: *World Investment Report 2008, Transnational Corporations, and the Infrastructure Challenge*, United Nations, Geneva, 2008.
- Vidas-Bubanja, M.: *Metode i determinante stranih direktnih investicija*, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1998.
- Vidojević, Z.: *Kuda vodi globalizacija*, „Filip Višnjić“, Institut društvenih nauka, Beograd, 2005.
- World Bank and the International Monetary Fund: *Global monitoring report*, Washington, 2009.
- <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2008/countries/...html>
- <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2008/imaps/index.html>
- http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Assets.html
- http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_MktVal.html
- http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Prof.html
- http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Rank.html
- http://www.forbes.com/lists/2009/18/global-09_The-Global-2000_Sales.html
- http://www.photius.com/rankings/economy/gdp_official_exchange_rate_2008_0.htm
- http://www.photius.com/rankings/economy/stock_of_direct_foreign_investment_abroad_2008_0.html,
- <http://www.pravoslavije.org.yu>
- http://www.roche.com/pages/interactive/ecard2008/index_en.html
- <http://www.scindeks.nbs.bg.ac.yu>
- <http://www.vpscacak.edu.yu/upustvoSem.htm>

Rad primljen: 17. februara 2010.

Odobren za štampu: 9. septembra 2010.

ASSISTANT PROFESSOR TODOR PETKOVIĆ, PHD
Graduate School of Economics and Entrepreneurship, Belgrade
MARKO RAKIĆ
PhD candidate at the Faculty of the Security Studies, Belgrade University

TRANSNATIONAL COMPANIES – GLOBAL EMPIRE

Summary

Owners of big capital have power to create the market and convince consumers that it is exactly their products and services what they need. They are the “transnational elite”. The global empire. On their chess board stand all: TNC, the states, the science and technology, the governmental and nongovernmental organizations, and the world public opinion.

This paper has two goals: First, to offer a statistical survey of available data on transnational companies and the GDP of certain states. Second, by using a comparative method to demystificate the very transnational companies as planners and creators of the global empire, that is of their genesis, work method and mutual interactions, as well as interaction with certain states, governmental organizations and some interest groups. By the method of analysis of content an insight is gained into theoretical, normative, curricular and other literature related to the problematic that is investigated. This enabled collection of relevant data on numerous aspects of the investigated phenomenon.

Key words: *transnational companies, global economy, World Bank, International Monetary Fund, World Trade Organisation*

JEL classification: F23, E01